

Ahmed Sacid Açıkgozöglü

Eyüp Sultan'da Ketebeli Mezar Taşları

Ahmed Sacid Açıkgozöglü
Sakarya Ün. İlähiyat Fak.
Araştırma Görevlisi

1. Çarşambalı Arif Efendi imzalı mezar taşı.
(1269/1852)

Türklerin tarih boyunca eski örflerine atalarına büyük önem verdikleri bilinmektedir. İslâm öncesinde çeşitli tarzlarda icra edilen defin gelenekleri ve anıt mezarlar İslâmiyetle kümbet ve türbe olarak devam etmiştir. Daha ziyade din ve devlet büyükleri için yapılan kümbet ve türbelerin yanında, halkın yaptırdığı mezar taşları büyük yekün teşkil ederek karşımıza çıkar.

Anadolu'ya Müslüman-Türklerle dikilen mezar taşları, Osmanlılar zamanında şekil ve muhtevâ olarak daha da zenginleşmiştir. Mimari üsluplar ile irtibatı daima belli olan, zaman ve yöreye bağlı farklılıkları sergiyelen mezar taşları Küçük Asya ve çevresinde Müslüman Türk'ün kimliğini

simgelemektedir. ⁽¹⁾

Mezar taşlarımız, milletimizin geçirdiği kültür safhalarını Orhun Kitabeleri'nden Eyüp Sultan'a bütün kabristanlarımızda sergilerler. Kitabelerinde vakıf olunan tarihî bilgiler, edebî ifadeler asırlar öncesini günümüze nakledip insanlara öğretmenlik yaparlar. Edebiyat ve tarih ilimleri için arşiv belgeleri olan mezar taşları, hat sanatı, tezyinat ve taş işçiliği açısından da kıymetlidirler.

Mezar taşlarının önem arzettiği çeşitli alanlar bir yana, hat sanatımız eski mezarlıklarımızda sergiye çıkmıştır. Bilhassa Osmanlı mezarlıkları hat sanatını tarihî seyriyle takip edebileceğimiz ve bol örnek bulabileceğimiz mekânlardır. Osmanlı mezar taşlarında diğer sanatların yanında kitime ve hüsn-ü hat ön plana çıkmıştır.

Bütün kitabelerde olduğu gibi mezar taşlarında da genellikle celî sülüs ve celî talik yazılar kullanılmıştır. Celî yazının tekâmülü 18. Asrı bulduğundan, hüsn-ü hat açısından dikkate değer taşlar bu dönemle başlar. Mezar taşlarındaki kitabelere imza koyma âdeti de 18. Asır sonlarında başlamıştır. ⁽²⁾ Bu devirden itibaren hattatlar mezar kitabelerini de adeta bir levha olarak görmüşler ve ketebelerini, imzalarını koymuşlardır. Bu sebeple mezar taşlarından yansıyan diğer sanatlara nisbeten hat sanatı ön plandadır.

Mezar taşlarında rastlanan çok hoş bir ifade ile "veda-ı âlim-i fâni eden" insanların ebedî istirahatgâhının güzel olması önemliydi. Osmanlı insanı ölen yakınları için müstesna bir

1 Metin Haseki,
Plastik Açından
Türk Mezar
Taşları, İst. 1977,
s.5-10

2. Filibeli Bakkal Arif Efendi'nin yazdığı mezar taşı kitabesinden imza detayı (1357/1897)

Bkz. 3.4.5. Hat sanatının ustalarından Şevki Efendi imzalı üç mezar taşı.

taş diktirmeyi vazife bilirdi. Birçok sanatın iç içe yoğrulduğu taşta ustanın şekil, serpuş ve nakış ile ilgili işlemleri bitince, hattatın hazırladığı kalıp yazının taşta geçirilmesine sıra gelir. Bir metin seçilir ve hattat siyah boyalı kağıda, zırnık denen sarı renkli tabii boya ile kalıp yazıyı hazırlar. Bu malzemeler tashih safhasındaki kolaylığı için tercih edilir.

Zırnıklı bu asıl kalıp altına beyaz

4

kâğıt yerleştirilip, yazının kenarından sıkça iğnelenir. Alttaki kâğıda yazı sık iğne delikleri ile geçirilmiş olur. Delikli kalıp yazı mezar taşının üzerine sabitlenir. Kağıdın üzerinden kömür tozu ile dolu bez dolaştırılır. Taş üzerine sık noktalar halinde çıkan yazı birleştirilir. Taş ustası bütün maharet ve gayretiyle taşın kitabesini kabartma, zemini çukur yapmak suretiyle çelik kalemlerle ve çekiçle işlemeye baş-

- 2 Uğur Derman, Mezar Kitabelerinde Yazı Sanatımız, TÜRKİNG Belleteni, Sayı 49/328, İst. 1975, s.41

**EYÜP SULTAN
SEMPOZYUMU**

5

7. Sami Efendi'ye ait diğer bir kitabeden imza detayı. (1299/1881)

lar. Son derece hassas vuruşlarla taşta yazı hakkedilir.

Hattatların kitabeleri için usta taşçıları tercih ettikleri, hatta şart koştuıkları bilinmektedir. Yazının taşta nakli oldukça zahmetli bir iştir.

Zira hat sanatının temeli olan ölçüyü tam olarak taşta geçirmek, harflerin estetik ve anatomik özelliklerini

6. Zirve hattatlarımızdan Sami Efendi'nin yazdığı mezar taşı kitabesi (1293/1876)

kaleminden çıkmışcasına kusursuz işleyebilmek son derece meşakkatli ve uzun bir mesai sonucu mümkün olabilir. Yani hattatın sanatının tam aksedebilmesi hakkâk'ın hassasiyene bağlıdır. Bu çalışmada sanatkârlar arası bir işbirliği söz konusudur.

Sanat ve kültürümüzdeki önemi ile ilgili ipuçları verdiğimiz mezar taşlarımızın Osmanlı'larda ehemmiyet kazandığını belirtmiştik. Osmanlı topraklarında ise Eyüb Sultan bu hususta temayüz etmiştir.

Çoğu kabristanın devlet ve din büyükleri etrafında teşekkül ettiğini biliyoruz. Hz. Peygamber'i Medine'de ağırlamış ve şimdi bizim misafirimiz olan Halid b. Zeyd Ebû Eyyuûb civarında büyük bir kabristan meydana gelmiştir. Fetihden sonra neredeyse yoktan kurulan Eyüb Sultan, Hicaz ile bağlantısının yanında kabristanı sayesinde de manevi bir havanın hakim olduğu bir beldedir. Fakat Eyüb Sultan asla bir Hristiyan nekropolü gibi düşünülemez. Baş ziyaretgâh ve kabristanın yanında mesire ve eğlence yeri oluşu, sahil sarayları, siyasi, sanat ve sanayi fonksiyonları ile dünya ve ahiret hayatını iç içe gören İ-

8. Talik ustalarından Hulûsi Efendi İmzalı mezar taşı. (1316/1898)

lâm düşüncesinin özgün şehircilik örneğidir.⁽³⁾ Kabristan hayatla hep beraberdir. Zaten okunmayacak, görülme-yecek düşünülüp ibret alınmayacak kitabelerin yazılması, hem de sanat sergilenmesi abes olurdu.

Ebû Eyyûb'a olan rağbet buraya birçok ünlü şahsiyetin defnolanmasına ve çok nadide ve sanatlı taşlarında bu civara dikilmesine sebep olmuştur. Haliyle birçok hattatımız mezar taşlarına kitabe hazırlamışlar ve eserlerini imzalamışlardır.

Eyüp Sultan tarihî merkezde yaptığımız araştırmada 170 civarında ketebeli (imzalı) taş tesbit ettik. İmzalar 40 değişik hattata ait. Pek maruf hattatlarımızın eserlerine rastladığımız gibi, adı duyulmamış, eseri görülmemiş, hakkında fazlaca bilgi bulamadığımız imzalar da karşımıza çıktı. Abbas Kemal, Abdullah Hulûsi, abdullah Zühdi, ali Rıza Mısırzade, Çarşambalı Arif, Filibeli Arif, Arif Hikmet, aziz, Cemil, Cevdet, Hamid, Hayreddin, Hulûsi, Hüseyin, İzzet el Mevlevi, Kâmil, Mahmud Celal, Malik, Mehmed Emin, Mehmed Rıf'at Mısıri, Mehmed Şakir, Mehmed Zeki, Mehmed Zühdi Zeki, Muhiddin, Mustafa

9. Reis'ül Hattâttin lakablı Hacı Kamil Efendi'nin imzasını taşıyan mezar taşı. (1325/1907)

Kâni, Mustafa Rakım, Mustafa Vâsıf, Necmeddin, Nizamüddin, Nuri, Nuri Dede, Osman, Osman Besim, Rıf'at, Sami, Suud el-Mevlevi, Şevki, Tefvik, Vahdetî, Yahya Vehbî, Zeki Dede efendilere ait mezar kitabelerinden seçilmiş zaman nisbetinde gösterebileceğimiz örnekler geçiyoruz. Meşhur hattatlarımıza ait en kıymetli taşlardan ve Eyüp Sultan kabristanında fazlaca rastladığımız imzalardan bazı eserler göreceğiz.

Sonuç olarak Eyüp Sultan kabristanının çok kıymetli bir koleksiyona sahip bir açık hava müzesi olduğunu söyleyebiliriz. Bugün müzayedelerde küçük boyutlu eserleri bile en gözde ve en pahalı parçalar durumunda bulunan hattatlarımızın kitabeleri sergidedir. Maalesef zamanın insafı yok. Her geçen gün bir parça daha yok oluyor. Bu zamana kadar hak ettiği ilgiyi bulamayan mezarlıklarımız için yetkili çevrelerin daha duyarlı olmalarını umuyoruz.

Belediyemizin kabristanı mamur edip halkla buluşturma çabalarını da gönülden destekliyoruz.*

3 Halil İncalcık, Eyüp Projesi, Eyüp, Dün-Bugün Sempozyumu, İst., 1993, s.1-8

* (Yayınlayanın Notu) Bizlerde Sn. Açıkgozöğlü'nün bu hassasiyetleri dolayısı ile teşekkür ediyoruz.